

**Aleksandar Solovjev, ISTORIJA SRPSKOG GRBA I
DRUGI HERALDIČKI RADOVI,
priredio A. Palavestra, Pravni fakultet Sveučilišta (Univerziteta)
u Beogradu i Dosje BMG, Beograd 2000., 479 str., 24 cm.**

Knjiga pod ovim naslovom sadržava devet radova Aleksandra Solovjeva (1890.-1971.), profesora u Beogradu, Sarajevu i Génevi: *Istorija srpskoga grba*, *Postanak ilirske heraldike i porodica Ohmućević*, *Prinosi za bosansku i ilirsku heraldiku*, *O postanku srpskog grba*, *Vizantijski heraldički amblemi i Sloveni*, *Zemlje južnih Slovena i njihovi grbovi u španskom putopisu XIV veka*, *Zastava Stefana Dušana nad Skopljem god. 1339.*, *Slovenske trobojke i Sveće carice Milice u Dečanima*. Uza svaki rad nalaze se kritički komentari A. Palavestre, a na kraju su dodani Solovjevov životopis, njegov popis radova i kazalo imena. Knjiga je opremljena s 47 tabelama, uglavnom grbovnih predstava, od čega je njih 17 u boji.

ISTORIJA SRPSKOGA GRBA korisna je knjiga i za hrvatsku heraldiku, sfragistiku, veksilologiju i genealogiju plemstva, posebice na njezinim južnim i rubnim prostorima Dubrovačke Republike i Zahumlja, jer oslikava stanje i ciljeve suvremene srpske historiografije kada su u pitanju navedene povijesne znanosti. Osim toga, interes u zadnjih deset godina u Hrvatskoj za heraldiku, veksilologiju i genealogiju znatno je porastao o čemu svjedoče objavljene knjige: M. Grakalić, *Hrvatski grb*, Zagreb 1990.; I. Banac, *Grbovi - biljezi identiteta*, GZH, Zagreb 1991.; V. Brajković, *Grbovi - grbovnice - rodoslovlja*, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb 1995.; *Der Adel des Königreichs Dalmatien von Carl Georg Friedrich Heyer von Resenfeld*, Nürnberg 1873. (pretisak Golden marketing, Zagreb 1995.); *Der Adel von Kroatien und Slavonien*, Ivan von Bojničić, Nürnberg 1899. (pretisak Golden marketing, Zagreb 1995.); J. Borošak - Marijanović, *Zastave kroz stoljeća*, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb 1996.; B. Zmajić, *Heraldika, sfragistika, genealogija, veksilologija, rječnik heraldičkog nazivlja*, Golden marketing, Zagreb 1996.; T. Gareljić, *Grbovi i rodoslovi Makarskog primorja*, Makarska 1996.; M. Granić, D. Martinović, *Grbovi i rodoslovlja iz Povijesnog arhiva u Zadru*, Split 1997. Nakladnik Golden marketing odavno najavljuje izlazak

iz tiska knjige R. Kovačić Kolarević, *HRVATSKI GRBOVNIK: genealogija i grboslovje*, 800 str.

S druge strane stručna literatura u srpskoj heraldici povećana je izdanjima D. Spasić, A. Palavestra, D. Mrđenović, *Rodoslovne tablice i grbovi srpskih dinastija i vlastele*, Beograd 21991.; A. Miličević, *Grb Srbije*, Beograd 1996.; A. Palavestra, *Srpska srednjovekovna heraldika*, Beograd 1997. te radovima u *Glasniku srpskog heraldičkog društva Beli orao* iz Beograda.

Na svjetskoj heraldičkoj sceni odavno se pojavljuju stručni časopisi (*Le Bulletin héraldique de France*, Paris 1888. i dalje, *Archivum heraldicum*, Lausanne, do 1993. izšao je vol. 107), u Sloveniji *Heraldica Slovenica*, nastaju novi (*Genealogia & heráldica*, Porto, 1/1999.), održavaju se kongresi (*XXII. International Congress of Genealogical & Heraldic Sciences*, Ottawa 1996.), a strukovna literatura brojna je: S. Friar, *A Dictionary of heraldry*, N. York 1987.; S. Friar & J. Ferguson, *Basic heraldry*, N. York 1993.; O. Neubecker, *Heraldry: sources, symbols and meaning*, London 21988.; A. C. Fox Davies, *A complete Guide to Heraldry*, London 1985. i dr. Iz veksilologije poznata su djela: W. Crampton, *The World of Flags*, Studio Editions, 1992.; A. Znamierowski, *The World Encyclopedia of Flags*, Lorenz Books 1999. te časopis *FLAG BULLETIN*, koji izdaje The Flag Research Center (FRC), Winchester, USA, čiji je ravnatelj **Whitney Smith**, pisac djela *Flags and arms across the world*, N. York 1980. (prijevod *Zastave i grbovi svijeta*, Globus, Zagreb 1982.). Značajni su još Word Vexillological Research Institute (WVRI), Bonn i The Flag Institute, York, UK. Korisno je spomenuti veksilološke stranice na Internetu: **Heraldry on the Internet** (<http://digiserve.com/heraldry/>), 6. 1. 2003.

Kao ruski emigrant, koji je nastavio znanstveni rad na Pravnom fakultetu Sveučilišta (Univerziteta) u Beogradu, kasnije u Sarajevu i Génevi, Solovjev je objelodanio više radova iz povijesti, od čega su mu najpoznatiji oni koji se odnose na bosansko-humske krstjane (*Vjersko učenje bosanske crkve*, Rad JAZU, Zagreb 1948., k. 270, 5-46; *Nestanak bogomilstva i islamizacija Bosne*, Godišnjak Istoriskog društva BiH, Sarajevo 1948., t. I, 42-79; *Svedočanstva pravoslavnih izvora o bogomilstvu na Balkanu*, Godišnjak istoriskog društva BiH, V, Sarajevo 1953., 1-103; *Simbolika srednjevekovnih spomenika u Bosni i Hercegovini*, Godišnjak Istoriskog društva BiH, VIII, Sarajevo 1956./57., 5-67). A. Solovjev, kao član Académie internationale d'heraldique, dugi niz godina bavio se heraldičkim temama. Njegovi radovi fokusirani su na srpski grb (posebice ognjila - ocila na grbu i dvoglava orla) i tzv. ilirsku heraldiku. Među prvima skrenuo je pažnju na *Petra Grgurića Ohmučevića*, podrijetlom iz Slanoga, koji je

počeo falsificirati grbove i rodoslovija, uz pomoć bosanskoga biskupa fra Ante Matkovića, te na poznati **Korjenić-Neorićev grbovnik** iz 1595. god. (Kupio ga je Lj. Gaj u Dubrovniku, a publicirao ga I. Banac, *Grbovi, biljezi identiteta*, Zagreb 1991.), ali i na kasnije prijepise, čak njih sedamnaest, primjerice *Fojnički grbovnik* (reprint Oslobođenje, Sarajevo 1972.). Vrijedno je istaknuti iz sličnoga kruga pronalazak u novije doba *Londonskoga grbovnika* (J. Goodall, *An Illyrian Armorial in the Society's collection*, The Antiquaries Journal, vol. 75, London 1995., 255-310).

Ovom prigodom osvrnut ćemo se pomnjivije na rad *Istorija srpskog grba*, koji su priredivači Solovjevovih radova stavili na prvo mjesto (str. 21-96, komentari 97-119), jer je uglavnom ostao nepoznat stručnoj javnosti (prvi put objelodanjen je u *Srpskoj misli*, III/5, Melbourne 1958.), i na rad *Prinosi za bosansku i ilirska heraldiku* (190-262, komentari 263-272). Četiri ognjila u srpskome grbu, ne četiri cirilična "S" koja su pojedinci politikantski izokrenuli u "Samo Sloga Srbina Spašava", potječu sa zastave bizantskih Paleologa, isto kao i srebrni (bijeli) križ na crvenu polju. I dvoglavi orao vuče podrijetlo iz Bizantije, gdje je u početku bio ukras na dvorskim odijelima. Izvorište mu je na Dalekom istoku, gdje su ljudi inače obožavali fantastični bestijarij. U komentarima na Solovjevov rad vezanim za predstavu dvoglava orla u srpskoj heraldici A. Palavestra navodi humske knezove Nikoliće, koji su imali u grbu jednoglava orla (o Nikolićima pišu G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, Gl. Zemaljskog muzeja u Sarajevu, 1952., 330; M. Dinić, *Humsko-trebinjska vlastela*, Beograd 1967., 11ss; P. Andželić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1971., 58-61; T. Glavaš, *Nekropolu knezova Nikolića u Vranjevu Selu kod Neuma*, GZM BiH, 42/43, Sarajevo 1987./1988., 143-165). Znači li to da je Palavestra uvrstio Nikoliće u srpsku vlastelu kada ne govori o njihovoj konfesionalnoj pripadnosti? Možemo dodati da je čitava loza Nikolića - Grgurevića - Vukoslavića bila katolička i da su njihovi potomci živjeli u Zažablju i zaleđu Neuma (I. Puljić, *Neum - povjesna domovina Hrvata*, zbornik NEUM - ZEMLJA I ZAVIČAJ HRVATA, Neum 1995., 54-55). Danas je to pasivan kraj napućen isključivo Hrvatima. Palavestra ne poznaje rad S. M. Džaje, *Konfesionalnost i nacionalnost Bosne i Hercegovine*, ZIRAL, Mostar ²1999., koji na 239. str. piše: "Naručitelji tzv. ilirskih grbovnika potjecali su uglavnom iz katoličkog poslovnog građanstva. Krivotvoritelji grbova služili su se autentičnim i izmišljenim grbovima."

Komentator Palavestra ponavlja Ćirkovićevu tezu da je Tvrtko I. okrunjen bosanskom i srpskom krunom (sugubim vencem) u Mileševi, a ne navodi nikako mišljenja Đ. Baslera (*Proglašenje Bosne kraljevinom*

1377. godine, Prilozi instituta za istoriju, 11-12, Sarajevo 1975./1976., 49-61), P. Andelića, *Krunidbena i grobna crkva bosanskih vladara u Milima /Arnautovićima/ kod Visokog*, GZM, N. S. Arheologija 34, Sarajevo 1979., 183-247 i S. M. Džaje (o. c. 229-230) da je krunidba bila u Milima, danas Arnautovići kod Visokoga. Spomenimo da je S. Ćirković ostao kod navedene tvrdnje i u knjizi *Srbi u srednjem veku*, Idea, Beograd 1998., 168, ne spomenuvši druge pretpostavke. O proglašenju Bosne kraljevinom 1377. god. zadnji je pisao pregledno D. Lovrenović (*Forum Bosnae*, 3-4, Sarajevo 1999., 227-287). Palavestra napominje da su polumjesec i zvijezda (čuvena Leljiva) posredovanjem ilirskih grbovnika imali posebnu ulogu u Gajevu ilirskom pokretu, a da su također našli mjesto i na grbu Republike Hrvatske u "neobičnoj grbovnoj kruni sastavljenoj od pet grbova različite provenijencije i autentičnosti" (str. 118). Ne znamo što je pisac time htio reći, s obzirom da se u navedenoj ocjeni poziva na novinski feljton G. Malovića *Pod lažnim znamenjima*, Politika, 26. 6. - 1. 7. 1991. Istina, ranije je I. Banac (o. c. 24-26) opisao simbol Ilirskoga pokreta - Leljivu, kao kombinaciju mjeseca srpa (Lelj) i šestokrake zvijezde Danice (Lada). Grb Republike Hrvatske, djelo M. Šuteja, Banac je ocijenio kao "prekomplikiran, neheraldičan i nelogičan u izboru grbova (među njima je i ilirska Leljiva)".

U *Prinosima za bosansku i ilirsku heraldiku* (izvorno objavljeno u GZM, sv. IX/1954., 87-135) Solovjev razlaže nastanak bosansko-humske heraldike. U komentarima na njegov rad Palavestra dopunjava Solovjevova arheološkim otkrićima P. Andelića grbova bosanskih kraljeva u Arnautovićima kod Visokoga (GZM, XVII, 1962., 165-171). I ovoga puta komentator ne navodi iscrpan rad S. M. Džaje, *Bosansko srednjovjekovlje kroz prizmu bosanske krune, grba i biskupije*, izvorno objavljen u *Jukiću*, br. 15, Sarajevo 1985., 81-102., a kasnije kao dodatak navedenoj Džajinoj knjizi. Spominjući grbove na nadgrobnoj ploči kraljice Katarine Kotromanić u crkvi Santa Maria in Ara coeli, Palavestra sumnja u njihovu autentičnost, što je točno. Ipak, nije dosta protumačio grbovne predstave i nadgrobni natpis. Ruka s mačem, koja se javlja u središnjem štitu na kraljičinu grobu, omiljen je motiv ugarske heraldike, posebice vojnoga plemstva. Kao što je ustvrdio Džaja, Bosna je u političkom, a time i u heraldičnom sustavu, pripadala u Archiregnum Hungaricum, a za ugarsku krunu sv. Stjepana (odakle često vladarsko Stjepan u Bosni i Stefan u Srbiji) može se reći da je compositum coronae Latinae i coronae Graecae (dvostruki križ). S druge strane, ugarsko heraldično znakovlje kod bosanskih i humskih vladara može dijelom biti i težnja za polaganjem prava na prostore pod ugarskom jurisdikcijom i ingerencijom. Kraljevski grb Katarine Kotromanić

vjerojatno je složena predstava bosanskoga, humskoga i srpskoga heraldičkoga sustava, dok bi kruna predstavljala papinsku vlast, kojoj je kraljica oporučno ostavila kraljevstvo ako se njezina djeca ne vrate u krilo Katoličke Crkve. (O Katarini Kotromanić pisali su B. Pandžić, *Katarina Vukčić Kosača*, Nova et vetera, XXIX/1, Sarajevo 1979., 105-115. i A. Zelenika, *Nadgrobni spomenik bosanske kraljice Katarine Kosača - Kotromanić u Rimu*, Hercegovina 1/9/, Mostar 1995., 117-127). Poznato je da izvorni Katarinin nadgrobni natpis na bosančici nije točno preveden na latinski jezik. M. Arndt davno je rastumačio najvjerojatniji prvtan natpis (članak u Südost-Forschungen, XXXVI, München 1977., 211-222, čiji prijevod *Prvobitni natpis na grobu bosanske kraljice Katarine*, Jukić, 19-20, Sarajevo 132-143 komentator očito ne poznaje). Međutim, Palavestra nadgrobni kraljičin natpis na bosančici naziva "srpskim natpisom" i "izvornim srpskim tekstrom" (str. 270). Ne znamo koliko mu u tome može pomoći navedeni rad Đure Tošića, *Bosanska kraljica Katarina (1425-1478)*, Zbornik za istoriju Bosne i Hercegovine 2, Beograd 1997., 73-112, koji trenutačno nemamo pri ruci. Bez mnogo politiziranja i nacionaliziranja može se postaviti nekoliko pitanja komentatoru. Kako to da izvoran nadgrobni natpis na grobnoj ploči Katarine Kotromanić sadržava tekst na mješavini čakavskoga narječja i ikavskoga govora: Stipan, lito, rojeni...? Kako to da po usmenoj tradiciji i danas u okolini Kraljeve Sutjeske hrvatske seljanke katoličke vjere nose na glavi crne rupce žaleći za dobrom kraljicom (ruše se, kako one to kažu)? Tko onda danas ima kontinuitet od bosansko-humskoga srednjovjekovlja: mjestopisni (Bobovac, Kraljeva Sutjeska, Ston, Dubrovnik), vjerski (katoličanstvo) i etnički (isti običaji, nošnja i jezik)?

Komentirajući obiteljski grb Kosača A. Palavestra spominje njihov grb na "kamenom kruništu za cisternu". Radi potpunosti, radi se o kamenoj kruni bunara (pucala) na kojoj se s četiri strane lijepo vidljive četiri cjelovite heraldične reljefne predstave grba Vukčića Kosača, o čemu je prvi pisao P. Andelić, *Grbovi hercega Stjepana Vukčića Kosače na kruni jedne kućne cisterne u Dubrovniku*, Tribunia 1, Trebinje 1975., 83-90. Pucal se nalazi danas u lapidariju Društva prijatelja dubrovačkih starina u Dubrovniku, blizu Pila.

Solovjev u člancima o bosansko-humskoj heraldici spominje rodove Tasovića (Tasovčića) i Rupčića. Komentator o njima ništa ne dodaje. Rodoslovnim istraživanjima može se Tasovčić s više ili poprilično sigurnosti locirati u okolicu Čapljine. Više Tasovčića (Tasovića) ostavilo je oporuke u dubrovačkom javnom Notarijatu: Vukmir Tasović 1406., Radomir Tasovčić 1438., Šimun Tasovčić 1440. god. i dr. (M. Sivrić, *Srednjovjekovna humska župa Luka*, Srednjovjekovne humske župe, Ziral, Mostar 1999., 97). Rupčići

se spominju iz Crnog Vrha u Neretvi. Danas postoji u Dubravi selo Crnići u blizini Crnoga Vrha (M. Sivrić, *Srednjovjekovna župa Velika/Veljaci/ u humskoj zemlji*, o. c. 129, bilj. 54), dok su također Rupčići kao stari rod nazočni u Hardomilju kod Ljubuškoga (V. Pavičić, *Hardomiljski rodovi*, Hardomilje 1998., 317-327).

Knjiga A. Solovjeva *Istorija srpskoga grba i drugi heraldički radovi* korisno će poslužiti povjesničarima, posebice heraldičarima i etnolozima, jer su na jednom mjestu sabrani svi relevantni Solovjevovi radovi o toj temi. Međutim, komentare A. Palavestre treba iščitavati **cum grano salis**, osobito kada pojedine zaključke steže nejakim srpskim nacionalnim okovima. To je osobito izraženo kada je Humska Zemlja u pitanju, o čemu svjedoči monografija S. Mišića, *Humska Zemlja*, Filozofski fakultet, Beograd 1996. i njezina negativna percepcija u bosansko-hercegovačkoj historiografiji. O tome: E. Kurtović, *Historiografska literatura o srednjovjekovnoj Bosni objavljena u zemlji i inostranstvu*, Prilozi Instituta za istoriju u Sarajevu, 29, Sarajevo 2000., 77, bilj. 140. i R. Dodig, *Čija je Humska Zemlja*, Status, 1, studeni/prosinac 2002., Mostar 2002., 41-42.

Radoslav DODIG